

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА
ШЕВЧЕНКА
Філософський факультет
Кафедра етики, естетики та культурології

**МІЖКУЛЬТУРНИЙ ДІАЛОГ В БІОГРАФІЧНИХ
КОНТЕКСТАХ ПРЕДСТАВНИЦЬ
КНЯЖИХ РОДИН КИЇВСЬКОЇ РУСИ**

Кваліфікаційна робота за спеціальністю 034 культурологія
на здобуття освітнього ступеня бакалавра культурології

Студентка-виконавець:

Коц Софія Сергіївна

IV курс

Спеціальність 034 «культурологія»

ОПП «Культурологія»

Науковий керівник:

Нападиста Валентина Григорівна

канд. філос. наук, доцент

Допущено до захисту:

Завідувач кафедри _____

Київ – 2023

ЗМІСТ:

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. МІЖКУЛЬТУРНИЙ ДІАЛОГ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ.....	7
РОЗДІЛ II: ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ ОСОБИСТІСНОГО ТА СОЦІАЛЬНОГО СТАНОВЛЕННЯ ПРЕДСТАВНИЦЬ КНЯЖИХ РОДИН КИЇВСЬКОЇ РУСІ.....	18
РОЗДІЛ III: ПРАКТИКИ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В БІОГРАФІЧНИХ ПАРАМЕТРАХ КНЯЖИХ РОДИН КИЇВСЬКОЇ РУСІ.....	27
РОЗДІЛ IV: ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ КУЛЬТУРИ КИЇВСЬКОЇ РУСІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ МІЖКУЛЬТУРНОГО ДІАЛОГУ	39
ВИСНОВКИ.....	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	45

ВСТУП

Актуальність роботи. Дискурс навколо міжкультурного діалогу є темою, яка часто досліджується в науковій літературі. Проте в наш час це стало особливо актуальним. Особливий запит існує на дослідження ролі видатних жінок Київської Русі в історичному контексті відносин України з європейськими народами.

Численні дослідження продемонстрували розвиток міжкультурного діалогу. Знищення української культурної спадщини Російською Федерацією за час повномасштабної війни в поєднанні з прагненням України вступити до Європейського Союзу вимагає роздуму над історичним розвитком української культури та її внеском у загальну скарбницю європейської культури.

Дослідження міжкультурної комунікації в біографічних рамках членів княжих родин Київської Русі є актуальним у світлі зростання зацікавленості історією та культурою цього періоду. Крім того, вивчення взаємодії між різними культурами та етнічними групами як у минулому, так і в сьогоденні має велике значення. Це може сприяти кращому розумінню взаємодії між різними культурами та їх впливу на еволюцію цивілізацій. Вищезазначене явище може стати каталізатором сучасного міжкультурного дискурсу та розвитку міжетнічних стосунків.

Вивчення біографічних контекстів членів князівських родів Київської Русі має потенціал для виявлення подібних елементів культурної спадщини та міжкультурного обміну. Вивчення біографій жінок, які походять із князівських родів, може дати розуміння їх внеску у встановлення культурних звичаїв, взаємодії з різноманітними культурами та її впливу на політичне, соціальне та культурне середовище своєї епохи, а також розкриває взаємодію різноманітних культурних перспектив, конвергенцію та вплив культурних принципів один на одного.

Враховуючи важливість ролі жінок у суспільстві та їх внесок у культурний і міжкультурний розвиток, вивчення біографій осіб зі знатних родів може дати нові погляди на роль жінок у формуванні культурної спадщини Київської Русі та їх вплив на становлення міжкультурного дискурсу.

Ступінь розробленості проблеми. Даний ракурс дослідження проблеми має незначний корпус наукових і публіцистичних джерел, що обумовлено специфікою досліджуваної теми.

Методологічні основи розгляду міжкультурного діалогу ґрунтуються на теоретичних напрацюваннях М. Мід (етнографічний підхід), М. Холлідей (комунікативний підхід), П. Бурдьє (соціологічний підхід), К. Леві-Стросса (порівняльно-функціональний підхід).

Теоретичне осмислення міжкультурного діалогу в біографічних контекстах представниць княжих родин Київської Русі стало можливим завдяки феміністичній методологічній оптиці, напрацьованій у роботах Д. Марш, П. Фрейре, Б. Хукс та інш..

Корпус загальних історичних досліджень часів Київської Русі став основою для пошуку відповідних персоналій та розгляду різноманітних контекстів їхнього особистісного розвитку та соціального становлення. Зокрема дослідження Л. В. Войтовича, Т. П. Коструби, М.Ф. Котляра, Н. Полонської-Василенко, П. П.Толочка, І.М. Шекери, Н. М. Яковенко.

Спроби переосмислення культури Київської Русі через призму міжкультурного діалогу були здійснені у публікаціях С. Андрусіва, В. Борисенко, Я. Радиша, В. Ясинецької інш..

В ході аналізу ступеня наукової розробки теми був зафіксований факт наявності значного масиву даних, які фіксують окремі, іноді взаємосуперечливі аспекти обраної для дослідження проблеми, проте є рідкісними спроби впорядкувати наявний матеріал, особливо на рівні наукового осмислення. Найчастіше наукові роботи присвячуються

розглядам окремих князівських родів Київської Русі або зосереджується на одній постаті. Дана кваліфікаційна робота є пробою цілісного погляду на картину переплетінь між Україною та окремими країнами Європейського союзу.

Об'єкт дослідження: міжкультурний діалог України та країн Західної Європи в історичній ретроспективі.

Предмет дослідження: практики міжкультурного діалогу часів Київської Русі.

Мета роботи: здійснити культурологічний аналіз ролі жінок княжих родин у міжкультурному діалозі Київської Русі та європейських країн XI – початку XII ст.

Завдання дослідження:

- Виявити та проаналізувати теоретико-практичні аспекти міжкультурного діалогу;
- Дослідити історичний контекст особистісного та соціального становлення представниць княжих родин Київської Русі;
- Проаналізувати практики міжкультурної комунікації в біографічних параметрах представниць княжих родин Київської Русі;
- Переосмислити культуру Київської Русі через призму міжкультурного діалогу.

Методологічну основу дипломної роботи складає система підходів, методів і способів наукового дослідження. Історико-системний метод застосовано з метою дослідження соціокультурного та політичного контекстів міжкультурного діалогу часів Київської Русі. Феміністичний метод дав можливість акцентувати увагу на значущості ролі жінок з княжих родин Київської Русі у побудові конфігурацій та змістів тогочасних міждержавних європейських зв'язків. Біографічний метод дав змогу дослідити особливості особистісного становлення досліджуваних персоналій. Порівняльний метод використано для розуміння специфіки

практик міжкультурних комунікацій між представницями княжих родин Київської Русі та європейськими королівськими родинами.

Структура роботи: робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків та списку використаних джерел, представленого 51 позицією.

РОЗДІЛ I

МІЖКУЛЬТУРНИЙ ДІАЛОГ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Міжкультурний діалог стосується обміну та спілкування, що відбувається між людьми різного культурного походження. Це передбачає обмін ідеями, подолання розбіжностей і пошук спільного рішення. У сучасному суспільстві значення міжкультурного діалогу неможливо переоцінити, оскільки він сприяє зміцненню міжгрупових і міжнародних відносин, пом'якшенню поширеності упереджених думок і узагальнень, полегшенню вирішення конфліктів і розвитку культурного розмаїття.

Міжкультурний діалог може відбуватися в різних формах, таких як розмови, конференції, спільні проекти тощо. Розповсюдження технологій і зростаюча поширеність людської мобільності призвели до значного та послідовного збільшення міжкультурної взаємодії. Це дозволяє людям зменшити свої застереження та зрозуміти, що відмінності можуть бути потужним джерелом різного багатства [41].

Міжкультурний діалог є засобом для розвитку сприятливого кордону для всіх культур, які можуть покращити життя. Крім того, це впливає на розвиток бізнесу. Глобалізація ринків і розширення географії бізнесу вимагають від компаній розуміння та врахування культурних відмінностей у всіх відносинах із клієнтами, партнерами та конкурентами. Різниця в культурі може проявлятися в способах спілкування, відносинах з підлеглими, працевлаштуванні та управлінні. Знання та розуміння різних культур допоможе компаніям розробляти та впроваджувати ефективні стратегії взаємодії з клієнтами різних культур, а також підтримувати довгострокові відносини з партнерами та конкурентами з різних куточків світу [40].

Міжкультурний діалог — це явище, яке передбачає обмін ідеями, відповідями та поглядами між людьми з різного культурного середовища. Вищезазначене явище широко визнано як результат міжкультурної взаємодії, особливо сприятливої глобальній комунікації та міграції людей. Це дозволяє людям почути про культури, погляди та практики, а також відчутти різні способи життя. Проте міжкультурний діалог може бути складним процесом, оскільки кожна культура має власні традиції, знання та моделі поведінки, які можуть відрізнятися від інших. Тому важливо використовувати позитивний підхід до відмінностей, щоб залишити позитивний вплив на взаємодію між культурами [21].

У сучасному глобалізованому світі значення міжкультурного діалогу зростає. Завдяки зростаючій мобільності та технологіям, люди тепер можуть взаємодіяти та спілкуватися легше, ніж будь-коли раніше. Це створює можливості для обміну ідеями, знаннями та досвідом, що може сприяти взаємному збагаченню та розвитку.

Міжкультурний діалог також важливий для вирішення конфліктів і непорозумінь, які можуть виникнути через культурні відмінності. За допомогою діалогу люди можуть висловлювати свої погляди, слухати інших і разом вирішувати проблеми.

Міжкультурний діалог є ключовим компонентом сучасного глобалізованого суспільства, де обмін між різноманітними культурами стає все більш поширеним і значним. Його ключова роль значно сприяє зміцненню миру, стабільності та взаєморозуміння між націями. Всебічне розуміння теоретичних аспектів міжкультурного діалогу є обов'язковим для його ефективної реалізації.

Теоретичні міркування, що стосуються міжкультурного діалогу, передбачають визнання того, що культура є динамічною та неоднорідною структурою, яка зазнає безперервної еволюції та трансформації через свою взаємодію з іншими культурами. Крім того, вкрай важливо взяти до уваги,

що відмінності в культурі можуть впливати на те, як люди сприймають і тлумачать світ, потенційно призводячи до неправильного тлумачення та розбрату.

Теоретична основа міжкультурного діалогу охоплює поняття міжкультурної компетенції, яка стосується здатності брати участь в ефективній комунікації та взаємодії з людьми різного культурного походження. Це охоплює низку компетенцій, таких як міжкультурна обізнаність, ефективні комунікативні здібності та здатність до емпатійного розуміння.

Теоретичні міркування, що стосуються міжкультурного діалогу, мають важливе значення для формування нашого розуміння того, як ми можемо брати участь в ефективній комунікації з людьми з різного культурного середовища. Вивчення міжкультурної комунікації сприяє глибшому розумінню співвідношення між культурою та комунікацією, підкреслюючи при цьому значення таких рис, як відкритість, повага та емпатія в міжкультурному дискурсі. Культурна призма забезпечує основу для дослідження різних аспектів міжкультурного діалогу.

Кожній культурі притаманні відмінні риси, принципи та стандарти. Визнання цих відмінностей має вирішальне значення для сприяння успішній міжкультурній комунікації. Важливо розуміти, що культурні норми є відносними і не можуть бути загальноприйнятими в різних суспільствах [21].

Культурний релятивізм визнає існування різноманітних культурних норм і цінностей у різних суспільствах і стверджує, що жодна культура не може вважатися вищою або нижчою за іншу. Вкрай важливо прийняти ставлення сприйнятливості та поваги під час спілкування з різними культурами, намагаючись зрозуміти їх через їх власну призму.

Процес міжкультурного діалогу часто передбачає обмін культурними концепціями та звичаями. Це охоплює взаємообмін різними

проявами культури, такими як музика, мистецтво, література, кулінарія та інші суміжні форми. Ця взаємодія має потенціал для полегшення міжкультурного навчання та покращення взаєморозуміння.

Під час міжкультурної комунікації люди часто набувають здатності пристосовуватися до різноманітних культурних норм і практик. Це може включати вивчення нової мови, звичаїв, норм поведінки та інших аспектів культури.

Хоча міжкультурний діалог має численні переваги, важливо визнати, що він також може призвести до конфліктів. Відмінності в цінностях, переконаннях і нормах можуть призвести до непорозумінь і конфліктів. Проте шляхом конструктивного діалогу та взаєморозуміння ці конфлікти можна вирішити [40].

У сучасному суспільстві зростає поширеність міжкультурної взаємодії. Феномен глобалізації призводить до посилення взаємозв'язку між культурами. Поява таких можливостей для міжкультурного діалогу ставить перед нами нові виклики.

Виникнення міжкультурного діалогу не є ізольованим, а радше знаходиться в рамках ширшого суспільного, політичного та ідеологічного впливу. Нативізм — це політична ідеологія, яка поєднує націоналізм і ксенофобію та є значною силою в сучасних суспільствах. Це створює підґрунтя для різних дискримінаційних установок [44].

Варто зазначити, що міжкультурний діалог Ради Європи та Європейського Союзу можна сприймати як спробу посилити стабільність у Європі та створити новий наратив щодо європейської спільноти та її спільної ідентичності. Поняття Європейського освітнього простору нещодавно було запропоновано Європейським Союзом у результаті цих спроб співпраці. Повідомлення Європейської Комісії під назвою «Зміцнення європейської ідентичності через освіту та культуру» раціоналізує важливість роботи, наголошуючи на необхідності відповіді

європейських лідерів та інституцій ЄС перед лицем викликів європейським цінностям і демократіям, які кидають відроджувані популістські сили як усередині країни так і на міжнародному рівні, а також поширення «фейкових новин» і маніпулювання інформаційними мережами.

Наукове дослідження міжкультурного діалогу передбачає використання різноманітних методологій і рамок для вивчення та розуміння взаємодії між різними культурними групами. Запропонований Маргарет Мід етнографічний підхід дозволяє комплексно досліджувати певні культури шляхом спостереження, залучення до їх повсякденної діяльності та проведення інтерв'ю з їх представниками [48]. Комунікативний підхід, сформульований Майклом Холлідеем, що ретельно вивчає як лінгвістичні, так і нелінгвістичні модальності спілкування, культурні тонкощі в передачі інформації та інтерпретацію комунікативних моделей [41].

Використовуючи теоретичну базу П'єра Бурдьє, соціологічні дослідження полегшують дослідження соціальних відносин та їх впливу на міжкультурну комунікацію. Використовуючи точки зору Гомі Баби, ретельний аналіз викриває поширені суспільні, політичні та економічні відмінності, які перешкоджають ефективній міжкультурній комунікації [41].

Використання порівняльного аналізу, запровадженого Клодом Леві-Строссом, полегшує вивчення різноманітних культур, уможлиблюючи виявлення як спільних рис, так і відмінностей. Такий підхід може покращити розуміння міжкультурної комунікації [46].

Джейн Марш провела дослідження психологічних аспектів ролі жінок у міжкультурних взаємодіях, зосередившись на міжособистісній динаміці. Автором проведено аналіз емоційних змінних, соціальної

адаптації та психологічних тактик, які застосовують жінки в рамках міжкультурної комунікації [47].

Аналіз Гаятрі Чакраворті Співака зосереджується на впливі колоніальних рамок і результатах імперіалізму на становище жінок у міжкультурній комунікації. Автор проводить аналіз впливу колоніальних стереотипів, нерівності та культурних бар'єрів на здатність жінок брати участь у культурному обміні та реалізовувати свою свободу волі [21].

Паула Фрейре приділяє значну увагу значенню освіти та виховання для сприяння міжкультурному діалогу. Автор підкреслює важливість виховання толерантності, міжкультурної обізнаності та гендерно-чутливих підходів у навчальних програмах для сприяння рівноправному співжиттю та взаєморозуміння між різноманітними культурними спільнотами [39].

Основний дослідницький фокус цієї роботи стосується феміністичного підходу в контексті ролі жінки в міжкультурній взаємодії. Ця методологія ретельно вивчає залучення жінок за допомогою факторів, пов'язаних зі статтю, і соціально-культурних традицій, які впливають на їх участь у міжкультурній комунікації.

Белла Хукс, відома вчена-феміністка, звертає свою увагу на питання гендерної нерівності та впливу суспільних упереджень на становище жінок у мультикультурному середовищі. Автор акцентує увагу на впливі культурних очікувань і норм на формування стереотипів щодо жіночої поведінки, спілкування та залучення до міжкультурного дискурсу. Автор проводить аналіз впливу гендерних стереотипів на моделі спілкування жінок та їх сприйняття в міжкультурному контексті [44].

Феміністична перспектива охоплює численні виміри ролей жінок, зокрема їх участь у процесах прийняття рішень, представлення їх точок зору та інтересів, а також вплив соціокультурних норм на їх здатність використовувати свою свободу волі та формулювати свої погляди без обмежень.

Концепція залучення жінок до міжкультурної взаємодії стосується їх активної участі у зміцненні зв'язків між різними культурами. Це включає участь у сприянні дискурсу, співпраці та взаємному розумінні між різними суспільствами та цивілізаціями. Залучення жінок до міжкультурної взаємодії може охоплювати різні аспекти, такі як посередництво, передача культурних цінностей і традицій, активна участь у спільних проектах, ініціативах і громадській активності. Роль жінок у зміцненні довіри, сприянні розумінню та вихованні толерантності між культурами є вирішальним фактором у розвитку гармонійного та різноманітного суспільства.

Активне залучення жінок до міжкультурної взаємодії відіграє значну роль у розвитку культурного розмаїття та глобалізації. Жінки мають здатність пропонувати різні точки зору, особисті зустрічі та розпізнавання під час взаємодії з різними суспільствами, тим самим сприяючи поширенню інформації, культурних норм і звичаїв [25].

Жінки можуть зробити цінний внесок у розробку стратегій співпраці, вирішення конфліктів і миротворчі зусилля в різних культурах, виступаючи посередниками. Часто вони служать ініціаторами та учасниками міжкультурних ініціатив, які сприяють співпраці та взаємному розумінню між різними культурними групами.

Крім того, залучення жінок до міжкультурного спілкування охоплює питання, що стосуються гендерного паритету та визнання прав жінок у різних культурних контекстах. Вони відстоюють свої права та участь, тим самим сприяючи створенню суспільства, яке є справедливим і всеохоплюючим.

Загалом кажучи, функція жінок у міжкультурному спілкуванні полягає у сприянні зміцненню міжкультурних зв'язків, вирішенні конфліктів, просуванні гендерного паритету та розвитку культурної неоднорідності. Ці люди служать агентами, які сприяють трансформації та

просуванню, сприяючи створенню всесвітнього суспільства, заснованого на спільному розумінні, прийнятті та оцінці культурного розмаїття.

Активне залучення жінок до сприяння культурному обміну, співпраці та взаєморозумінню між різними культурами є ключовим фактором, що визначає їх роль у міжкультурній взаємодії. Вони служать посередниками, посланцями та фасилітаторами, сприяючи розвитку зв'язків і співпраці між людьми з різних культурних груп.

Жінки часто беруть на себе роль посередників у міжкультурній взаємодії, служачи для об'єднання різних культур, пом'якшення суперечок і сприяння створенню підходів до співпраці.

Очікується, що активна участь жінок у культурному обміні збагатить взаємодію з людьми з різного культурного середовища, оскільки вони виявляють свої відмінні погляди, традиції та цінності.

Сприяння розумінню та прийняттю через толерантність є значним внеском жінок у розвиток міжкультурних стосунків. Ці дії допомагають усунути стереотипи, культурні перешкоди та створити сприятливе середовище для взаємного дискурсу та співпраці [19].

Пропаганда гендерного паритету є очевидною, оскільки жінки прагнуть до рівного ставлення та визнання своїх прав у різноманітних суспільствах. Їх зусилля спрямовані на сприяння гендерній рівності та посилення представництва жінок у суспільстві, тим самим сприяючи створенню більш справедливої та рівноправної глобальної спільноти.

Внесок жінок у міжкультурну комунікацію є вирішальним аспектом у формуванні глобальної культури та розвитку мирного співжиття між різними культурними групами. Ці внески сприяють розвитку міжкультурного діалогу, який сприяє взаєморозумінню, гармонійному співжиттю та людському розвитку.

Жінки відіграють вирішальну роль не лише в передачі культурної спадщини свого власного суспільства, а й у тому, щоб служити

посередниками між різноманітними культурами, тим самим сприяючи поширенню ідей, цінностей і знань. Наявність культурного розмаїття розширює кругозір жінок, надаючи їм можливість краще зрозуміти альтернативні культури, а також сприяючи усвідомленню та повазі до їх звичаїв і поглядів.

У контексті міжкультурної комунікації жінки мають потенціал служити посередниками, інтерпретаторами та посланцями своїх відповідних культурних цінностей, сприяючи таким чином взаємному розумінню та дружнім стосункам між різними культурами. Люди мають потенціал внести свої чіткі точки зору та особисте минуле до дискурсу, тим самим сприяючи покращеному розумінню, прийняттю та міжособистісним зв'язкам [10].

Наявність культурного розмаїття дає жінкам перспективи продемонструвати свої здібності та компетенції в різних областях, таких як мистецтво, література, наука, бізнес тощо. Жінки мають здатність брати участь у культурному обміні, тим самим роблячи цінний внесок у розвиток і зміцнення культурної спадщини різноманітних спільнот.

Наявність культурного розмаїття може створити певні проблеми для участі жінок у міжкультурному дискурсі. Потенціал жінок активно брати участь у діалозі може бути обмежений стереотипами, культурними бар'єрами та соціальними нормами. Отже, необхідно звернути увагу на ці перешкоди та подолати їх, щоб створити сприятливе середовище для підвищення ролі жінок у міжкультурній взаємодії.

Наявність різноманітних культур впливає на залучення жінок до міжкультурного спілкування, надаючи їм особливу перспективу зміцнювати та розвивати культурні зв'язки між різними націями та спільнотами. Жіноча стать має здатність відігравати ключову роль у зміцненні міжкультурного розуміння, прийняття та згоди, таким чином становлячи вирішальний елемент у розвитку сучасного суспільства.

У різних культурах гендерні ролі можуть визначатися по-різному. У певних культурних контекстах жінки можуть бути визнані лідерами та основними учасниками міжкультурного дискурсу, тоді як в інших контекстах вони можуть сприйматися як порівняно менш заангажовані або навіть неактивні учасники [25].

Уявлення про права жінок і гендерну рівність можуть відрізнятися. Ступінь, до якого жінки здатні чітко формулювати свої точки зору та погляди, залежить від різних культурних контекстів, при цьому деякі суспільства надають більшу свободу для такого вираження, тоді як інші накладають обмеження на права та свободи жінок.

Те, як жінки беруть участь у спілкуванні в різних культурних контекстах, може вплинути на їх участь і позицію в міжкультурному дискурсі. У певних культурних контекстах жінки можуть демонструвати більший рівень напористості та самовпевненості у своїх словесних висловлюваннях.

На сприяння міжкультурному обміну та діалогу суттєво впливає участь жінок. Вищезазначені заходи охоплюють встановлення зв'язків між різними культурами та релігіями, покращення міжособистісного спілкування, реалізацію ініціатив з розбудови миру та громадянську активність, а також зусилля на місці для зміцнення процесу соціальної інтеграції.

У цьому розділі подано комплексний аналіз історичних передумов, які сформували історичний і суспільний розвиток членів князівських родів Київської Русі. Розвиток цих жінок відбувався в рамках масштабних соціальних, політичних і культурних явищ епохи, які вплинули на формування їх характеру та суспільних функцій.

Видатні жіночі постаті Київської Русі відігравали значну роль у політичній сфері князівства, виконуючи важливі функції дипломатичних

стосунків, світових посередників і регентів. Заслуговує на увагу їх внесок у культуру і традиції Київської Русі, вони мали значний вплив на розвиток мистецтва, літератури, освіти.

У цьому розділі підкреслюється важливість визнання ролі жінок в історичному наративі Київської Русі.

РОЗДІЛ II

ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ ОСОБИСТІСНОГО ТА СОЦІАЛЬНОГО СТАНОВЛЕННЯ ПРЕДСТАВНИЦЬ КНЯЖИХ РОДИН КИЇВСЬКОЇ РУСИ

Київська Русь була середньовічною державою, яка розташовувалася в межах сучасних кордонів України, а також частково поширювалася на Росію та Білорусь. Історико-культурне походження цього регіону мало глибокий вплив на появу східнослов'янських спільнот і значно сприяло розвитку європейського суспільства.

Київська Русь виникла в IX столітті, проте її найбільший період розквіту припав на X-XIII століття. Київська Русь була високорозвиненою та домінуючою державою у Східній Європі протягом згаданої епохи. Утворення мало централізовану владу, яка вмiла управляти величезним простором землі та наглядати за економічною та культурною діяльністю.

Культурне середовище Київської Русі являло собою сплав скандинавських, східнослов'янських і візантійських елементів. Тематика охоплювала різні сфери, такі як мистецтво, архітектура, література, релігія та суспільні звичаї. У цей період Київ був осередком не лише політичної діяльності, а й культурно-релігійної сфери. Було побудовано численні храми, монастирі та палаци, які функціонували як представники влади та достатку уряду [2].

Софійський собор, який датується XI століттям, вважається однією з найвидатніших архітектурних спадщин Київської Русі. Згаданий храм є свідченням складної культурної спадщини епохи Київської Русі та візантійських звичаїв. Заслуговує на увагу літературна спадщина, зокрема літописи та священні тексти, які збереглися з тієї епохи [4].

Культура Київської Русі зазнає значного впливу релігії. Християнство, зокрема православна конфесія, постало як відмінна

складова релігійно-духовного існування. У 988 році Володимир охрестив свій народ, тим самим впровадив християнство на Київській Русі.

Київська Русь була центром як політичних, так і культурних справ, крім того, що вона була значним стратегічним центром. Стратегічне положення Києва на перетині торговельних шляхів, що з'єднують Східну та Західну Європу, сприяло його становленню як значного комерційного центру, сприяючи міжкультурному обміну та розширенню культурної взаємодії з різними громадами.

Культурне середовище Київської Русі характеризується помітним впливом візантійської культури, про що свідчать переважаючі художні стилі, архітектурні хитросплетіння та релігійні обряди. Вплив візантійської культури був помітно очевидний у царині церковного мистецтва та зображенні релігійних діячів за допомогою іконопису.

Київська Русь мала власний літопис, який є зібранням історичних подій, легенд і переказів про подвиги її князів і героїв. Традиція літописання постала як значний засіб отримання інформації про історичні події Київської Русі та еволюцію її культурного ландшафту.

Значною гранню культури Київської Русі був розвиток ремесел і ремісничого мистецтва. У цю епоху вправні ремісники продемонстрували надзвичайний рівень творчості, виробляючи різноманітну продукцію з використанням таких матеріалів, як дерево, метал, кераміка та інші [2].

Київська Русь залишила незабутню спадщину, яка досягла нас через віки. Її вплив на культурно-історичну еволюцію Східної та Центральної Європи був значним, вона відіграла вирішальну роль у формуванні національної ідентичності та свідомості українського народу. Вивчення історичних та культурних аспектів Київської Русі слугує для збереження цієї безцінної спадщини та розуміння її актуальності в наш час [11].

У княжих родинах Київської Русі жінки займали значне місце у внутрішніх і зовнішніх справах держави. Жінки виконували багатогранні

ролі не лише як дружини королівських осіб, але й як материнські фігури, що впливало на їх становище та вплив у сферах політики та культури.

У аристократичних сім'ях жінкам передусім доручалося виконувати роль берегинь дому, що передбачало нагляд за домашніми справами, виховання та надання допомоги родичам. Вони виконували сімейні справи, брали активну участь у вихованні майбутніх поколінь, передавали звичаї та принципи родини [17].

Тим не менш, деякі жінки, що належали до знатних родів, демонстрували більший рівень залученості та впливу на питання, що стосувалися політики. Вони виконували функцію посередників у справах дипломатії, сприяли шлюбним союзам для зміцнення зв'язків між різними шляхетними родами та міжнародними організаціями. Жінки такого роду часто впливали на процес прийняття рішень і формування зовнішньої політики держави.

Крім того, деякі жінки, що належали до знатних родів, брали участь у культурних заходах. Вони підтримували літературні, музичні та мистецькі традиції, відігравали значну роль у розвитку освіти та наукових досліджень.

У знатних родинах Київської Русі жінки мали змогу здобути освіту та розвинути свої здібності. Вони активно спонсорували літературно-мистецьку творчість.

Значна кількість жінок, які походили зі знатних родів, виявляли гостру схильність до релігійного покликання. Вони здійснювали релігійні обряди в церкві, вносили кошти на створення будівництва монастирських і храмових споруд. Жінки володіли значною економічною владою, використовуючи її для підтримки церковних і філантропічних починань [25].

Варто зазначити, що деякі жінки, що походять із знатних родів, виявилися значущими та вартими уваги особистостями. Княгиня Ольга

відома своєю динамічною політичною діяльністю, зокрема у здійсненні реформ та укладанні дипломатичних угод.

Акт одруження з іноземними монархами сприяв запровадженню різноманітних культурних практик, традицій і стилю життя жінок, тим самим покращуючи культурне середовище інших суспільств. Вони слугували посередниками між двома різними культурами, забезпечуючи передачу концепцій, художнього вираження, наукового досвіду та суспільних умов [18].

Вищезазначені шлюбні союзи справили помітний вплив на сферу політики, оскільки вони служили для зміцнення дипломатичних зв'язків між різними націями. Представниці княжої родини Київської Русі отримали можливість впливати на прийняття рішень, законотворчість та політичні переговори, сприяючи таким чином міжкультурному діалогу та обміну думками на політичному рівні.

Крім того, шлюбні союзи слугували розширенню територіальних меж і географічного охоплення культурного впливу Київської Русі. Завдяки шлюбним союзам з іноземними королями жінки зі знатних родів поширювали свої культурні традиції, художнє самовираження, релігійні переконання та інші культурні елементи в нових регіонах, тим самим сприяючи міжкультурній взаємодії та взаємному впливу серед різних груп населення [19].

Репрезентацією дипломатичних стосунків і політичної єдності служили шлюби між жінками з князівських родів Київської Русі та іноземними королями. Крім того, ці союзи сприяли розвитку міжкультурного дискурсу, обміну мистецькими та культурними концепціями та обміну ідеями між різними групами населення.

Біографічні контексти представників княжого роду Київської Русі були різноманітними і відображали їх соціальний статус, рівень освіти, культурні впливи та вплив на історичні події своєї епохи. Вивчення

біографій історичних діячів дає змогу глибше зрозуміти їх внесок у світовий дискурс і розвиток Київської Русі.

Численні країни по всьому світу, особливо в Європі, були домом для аристократичних родів, які володіли великими володіннями та справляли значний вплив на політичну, соціальну та культурну сфери своїх відповідних суспільств. Жінки, які походили зі знатних родів, виховувалися відповідно до свого соціального становища та мали обмежений вплив на формальну освіту, мистецькі заняття та культурну діяльність.

Біографічні контексти осіб, які представляють князівські родини, можуть охоплювати низку досвіду, наприклад, народження в сім'ї королівського походження, участь у дипломатичних відносинах між державами, участь у військових конфліктах, участь у політичній діяльності, досвід сімейного життя та весілля, сприяння благодійним справам та збереження культурної спадщини.

Княгиня Ольга є помітною постаттю серед княжих родів Київської Русі. Вона була дружиною князя Ігоря і родоначальницею князя Святослава по материнській лінії. Біографічний контекст розкриває жінку великої сили та незалежної думки, яка була глибоко залучена як у політичну, так і в релігійну сфери. Княгиня Ольга прийняла мантию першої християнської правительки Київської Русі та здійснила низку реформ з метою модернізації держави та розширення її глобальних зв'язків. Упродовж X-XIII століть Київська держава виділила практику укладання династичних шлюбів із визначними феодалними державами Європи як ключовий аспект своїх зовнішньополітичних відносин [12].

Через аналіз генеалогії руських князів можна виділити першочергові європейські народи, які мали першість як партнери в «родинній дипломатії» Київської Русі. До їх складу входять скандинавські держави Північного регіону, а саме Норвегія, Швеція та Данія. До романо-

германських держав Західного регіону належать Франція, Англія, німецькі феодальні держави. Слов'янські країни Східного регіону охоплюють Чехію, Польщу та ін. Варто також зазначити, що до останньої групи можна віднести Угорщину [6].

Зокрема, шлюбний союз Ярослава з дочкою короля Олафа Інгігердою. Інгігерда народила загалом дев'ять нащадків, з яких шість нащадків чоловічої статі зійшли на більшість престолів Київської Русі, тоді як троє нащадків жіночої статі були короновані як королеви в різних європейських країнах, а саме в Норвегії, Франції та Угорщині.

Французька королева Анна посідає значне місце серед нащадків Ярослава та Інгігерди в українській та європейській історії. Особа, про яку йде мова, відома не лише своїм філантропічним внеском у заснування церков і монастирських закладів, а й плідним родоводом своїх нащадків, багато з яких зійшли на престол і продовжують обіймати владні позиції в сучасних європейських монархіях [32].

Едігна Баварська, донька Анни, славилася своїм зразковим християнським благочестям і відданістю. Її широко визнають шанованою покровителькою Баварії в Німеччині.

Інгігерда Шведська була дружиною Ярослава Володимировича. Більшість вітчизняних літописів не згадують її найменування, проте в міжнародних джерелах ім'я Інгігерди зафіксовано документально.

Деякі вчені підкреслюють зв'язок між рішучою вдачею Інгігерди та її скандинавським походженням, нехтуючи при цьому визнанням слов'янського аспекту [35].

За часів правління Ярослава та Інгігерди Київ став свідком реалізації грандіозних архітектурних починань, зокрема спорудження Софійського собору, Золотих воріт із Благовіщенською церквою та укріплення міста. При Софійському соборі було засновано скрипторій і бібліотеку. Ярославу

Мудрому приписують створення «Руської Правди», появу початкових церковних статутів і загальний розквіт держави.

Вплив Інгігерди Шведської на дипломатичні зв'язки з державами Північної Європи був значним. Після завоювання Данією Англії в 1016 році англійські принци Едвард і Едмунд, які були синами короля Едмунда і племінниками короля Едуарда Сповідника, вирушили в подорож з Ладого до Новгороду, а потім до Києва, де зустрілися з Ярославом та Інгігердою. Нарешті вони поїхали до Угорщини. Колишній норвезький монарх Олаф II, який був вигнаний, провів у Новгороді значний час у супроводі своїх малолітніх нащадків. Згідно з історичними даними, існує припущення, що Інгігерда мала таємні романтичні стосунки з Олафом під час його перебування в Новгороді [28].

Три дочки Іггерди та Ярослава були видані за монархів європейських народів: Анастасія піднялася до престолу як королева-консорт Угорщини, Єлизавета була коронована як королева-консорт Норвегії, а Анна отримала титул королеви-консорта Франції.

Анна Ярославна – перша королева, пошлюблена з представником династії Капетингів, яка була вінчана й коронована у Реймському соборі, резиденції глави французької церкви.

Русь була поєднана тісними матримоніальними зв'язками з найвпливовішими династіями Європи, включно з візантійським імператорським домом, із яким сімейство Капенгів хотіло поріднитись.

Разом із Анною й численним супроводом посольство вирушило до Парижу через Перемишль, Краків, Прагу, Регенсбург. Через деякий час Анна народила трьох синів: Філіпа I, Роберта (помер у підлітковому віці) та Гюгона (пізніше графа Крепі). [32]

Коли старшому синові Філіпу виповнилося 7 років помер король Генріх та Філіпу довелося стати на престол у малолітньому віці. Анна допомагала у керівництві доки королю не виповнилося 14, це

підтверджується багатьма підписами Анни разом з Філіпом I. Молодший син Гуго допомагав брату у правлінні та був одним із керівників у Хрестових походах [20].

Родина Анни залишила багато пам'яток культурної спадщини: собор Пресвятої Діви в місті Реймс, абатство Сен-Нікасій-де-Реймс, Сен-Мертен-де-Шан і Сен-Вінсент-де-Сенліс; а також європейські аннали, хроніки, хартії та інші документи.

Отже, Анна була сполучником українського роду та французького, вмілою управителькою та створювала культурний спадок для нащадків країн Європи. Вона стала фундаментом об'єднання культури України та Франції ще за часів Київської Русі. Сьогодні ми зобов'язані звернутись до досліджень історії культури і побачити як тісно пов'язані наші культури та створити відповідний до цього союз, задля найкращого спільного майбутнього.

Окрім трьох синів Анни у деяких джерелах згадується народження доньки Емми, у деяких хроністів згадується два сини та одна донька. Є свідчення, що після 1075 року Анна полишила Францію, щоб повернутись на Батьківщину, скоріш за все, вона повернулася з донькою, проте близько 1074-1075 років поблизу Мюнхена у Баварії з'явилася дівчина-чужоземка. Грунтовна освіта, побожне життя і шляхетне виховання видавали її високе походження. Місцеві називали її Едігна, що означає «достойна» [20].

Перекази свідчать, що вона народилася в сім'ї короля Франції, проте в 19 років покинула палац, відмовившись від примусового шлюбу. Є дві версії: у першій Едігна вирушила у шлях до Святої землі, у іншій – вирішила дістатись Києва. Вона роздала все своє майно бідним та оселилася у стовбурі старої липи й прожила в ньому як черниця близько 35 років. Харчувалася тільки рослинною їжею, вчила дітей читанню і письму, прилучаючи до християнських цінностей, допомагала людям у

подоланнях хвороб і бід. Ще за життя Едігни біля липи збудували храм, де її і поховали. Її називали цілителькою, про Едігну є кілька легенд [8].

Аналізуючи біографію Едігни, можна сказати, що релігійні відносини між Україною та Німеччиною розпочала саме вона. Створюючи за собою багату кількість легенд та людиною, яка принесла благо на цю територію. Едігна – блаженна римо-католицької церкви та української греко-католицької.

На жаль, літописці Київської Русі виокремлювали небагато уваги жінкам, тому ми маємо складність із вивчення їх ролей у культурі. Навіть короткі записи дають нам зрозуміти їх величезний вплив на створення відносин України та країн Європейського союзу для об'єднання в єдиний простір, розвитку та втілення інноваційних ідей.

Досліджуючи біографічні контексти осіб із княжих сімей, стає очевидним, що вони не лише виконували традиційні обов'язки як дружини, матері та дочки, а й відігравали активну роль у державному управлінні, дипломатичних справах та культурному розвитку своїх держав. Вплив їхнього впливу, незважаючи на те, що його часто недооцінюють, виявився вагомим у формуванні суспільних норм тієї епохи.

У цьому розділі підкреслюється вагомий внесок жінок у становлення Київської Русі. Вивчення життя та внеску історичних діячів дає нам змогу глибше зрозуміти суспільні норми та цінності епохи, а також підкреслює значення гендерного паритету в історичному дослідженні.

РОЗДІЛ III

ПРАКТИКИ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В БІОГРАФІЧНИХ ПАРАМЕТРАХ КНЯЖИХ РОДИН КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Як прийнято розуміти, під час античності, середньовіччя та періоду монархій інститут шлюбу був не лише особистою справою двох закоханих осіб, а часто служив соціальним імперативом, функціонуючи як засіб зміцнення політичних союзів між двома різними державами. Політичний ландшафт Київської Русі в період з IX по XII століття характеризувався династичною політикою, яка була звичайним явищем у ту епоху [23].

Дипломатичні відносини між руськими князями та європейськими династіями встановлювалися на відмінній основі, ніж з Візантією. Це пов'язано з тим, що руські князі та королі вважалися ровесниками європейських князів, герцогів і королів і поділяли схожі прагнення та цілі, такі як утримання політичної влади, зміцнення своєї влади та розширення своїх територій [24].

Шлюбні союзи між князівськими родинами Київської Русі та іноземними монархами сприяли міжкультурному обміну та справляли помітний вплив на політичну та культурну сфери володінь їх подружжя.

Княгиня Київської Русі Ольга вступила в шлюб з князем Ігорем Рюриковичем і відіграла значну роль у християнізації Київської Русі, утвердивши християнство як державну релігію. Це явище мало значний вплив не лише на релігійну сферу, а й на політичне та культурне середовище нації [12].

Кілька представниць, а саме Єлизавета Ярославна, Анна Ярославна та Євпраксія Всеволодівна, уклали шлюбні союзи відповідно з монархами Норвегії, Франції та Священної Римської імперії. Шлюбні союзи встановлювали політичні та дипломатичні зв'язки Київської Русі з іншими

народами. Подружжя впливових людей відігравали значну роль у формуванні соціального, культурного та економічного ландшафту своїх націй. Вони сприяли розвитку торгівлі, культурного обміну та мистецького вираження [7].

Єлизавета Ярославна, яку зазвичай називають Єлизаветою Норвезькою, була нащадком князя Київської Русі Ярослава Мудрого. Особа, про яку йде мова, піднялася на посаду королеви Норвегії завдяки її союзу з королем Гаральдом III Гардраадам. Вона відіграла ключову роль у сприянні міжкультурній взаємодії, сприяючи обміну культурними впливами між Київською Руссю та Норвегією. Вона відіграла значну роль у зміцненні культурних і дипломатичних зв'язків між двома народами [1].

Анна Ярославна, яку також називали Анною Французькою, була нащадком князя Київської Русі Ярослава Мудрого. Її вступу до французької монархії сприяв її весільний союз з королем Генріхом I. Анна Ярославна відіграла значну роль у сприянні міжкультурній взаємодії, сприяючи обміну культурними впливами між Київською Руссю та Францією. Взаємодія між цими двома націями мала значний вплив на розвиток культурних зв'язків, комерційної діяльності та дипломатичних зв'язків [32].

Вирішальну роль у розвитку політичних відносин Київської Русі відіграла Анастасія Ярославна, нащадок великого князя Ярослава Мудрого. Весілля між Анастасією та Андрашем I, який мав титул суздальського та володимиро-суздальського князя, сприяло зміцненню авторитету Андрія I та сприяло розвитку дипломатичних зв'язків між Київською Руссю та Угорщиною. Шлюбний союз між двома сторонами сприяв взаємній передачі культурних і політичних впливів між відповідними регіонами [29].

Анна Ярославна, дружина монарха Франції Генріха I, займала значне місце в політичній дипломатії між Київською Руссю та Францією.

Шлюбний союз справив значний вплив на дипломатичні зв'язки між двома народами. Анна Ярославна сприяла розвитку культурної взаємодії, торгівлі та взаємовпливу між Києвом і Францією, виступаючи за обмін культурними цінностями та сприяння розвитку мистецтва [37].

Агафія Святославна, нащадок князя Святослава II, вступила в шлюб з монархом Угорщини. Малгоржата Мстиславна, нащадок князя Мстислава Великого, вийшла заміж за короля Німеччини. Шлюбні союзи сприяли політичним зв'язкам і зміцнювали дипломатичні зв'язки між Київською Руссю та іншими народами, а також сприяли розвитку мистецтва, культури та інтелектуального обміну. [31]

Анна Всеволодівна, яку також називали Анною Царівною, була нащадком князя Київської Русі Всеволода III Великого. Завдяки подружньому союзу з Фрідріхом II Барбаросою вона піднялася до імператриці Німеччини. Анна Всеволодівна відіграла вирішальну роль у розвитку міжкультурної взаємодії, сприяючи обміну культурними впливами та дипломатичним відносинам між Київською Руссю та Священною Римською імперією. Вона відіграла значну роль у розвитку культурного обміну, торгівлі та співпраці між двома народами [24].

Дослідження біографій членів князівської родини Київської Русі базується на обмеженому наборі історичних джерел, що становить суттєву перешкоду в дослідженні цієї доби. Часовий та історичний контекст призвів до того, що численні матеріали, що стосуються життя та діяльності жінок, не збереглися або були втрачені. Вищезазначене явище призводить до прогалин у нашому розумінні участі жінок у міжкультурному дискурсі в епоху Київської Русі.

Незважаючи на значний внесок, хроніки, літературні твори та археологічні розкопки мають властиві обмеження, які обмежують їх здатність забезпечити всебічне розуміння предмета. Відсутність задокументованих джерел і частковий характер археологічних доказів

створюють проблеми для розуміння значення та впливу жінок у міжкультурному дискурсі.

Дослідження літературних творів є цінним засобом дослідження біографічних подробиць членів княжого роду Київської Русі та їх коренів у міжкультурній комунікації. Ці джерела полегшують розуміння політичної, соціальної та культурної значущості жінок протягом історичного періоду, про який йдеться.

"Слово о полку Ігоревім" надає нам деякі важливі деталі про жінок князів того періоду. У цьому епосі говориться: "До ясного славного князя войска полкового, князівни, зведено надії з далекої глиби дійшли землі" [4]. Вищезгадана цитата підкреслює вирішальну функцію подружжя та нащадків князівської родини як захисників і співробітниць у питаннях, що стосуються управління та війни.

"Житіє преподобної Ольги" розповідає про життя княгині Ольги, яка виступила як видатна особа серед представниць княжих родин. "Княгиня бо велика, як сонце ясна, і ласкава, як місяць, вона примиряла різні народи і робила всіх щасливими". Це свідчить щодо активної участі Ольги у розвитку міжкультурної комунікації, розвитку мирного співіснування та доброзичливості між різними спільнотами [12].

"Слово о розпоряджені на море" має таку цитату: "То княгиня і поклони своїм прославляла, величала, і земля перебудована пам'ятю її, бо вона зробила знаки і налагодила торги". Вона підкреслює роль княгині Ольги в розвитку торговельних відносин та міжкультурного діалогу [12].

"Руське Право" містить правові норми того часу, що стосуються ролі і статусу жінки в княжих сім'ях у розглянутий період. Цей документ свідчить про те, що жінки відігравали значну роль не лише як представники сім'ї, але й як активні учасники суспільних функцій, таких як політичні справи та державні рішення [6].

"Повість минулих літ" і "Записки Владимира Мономаха" розповідають про життя та подвиги представників князівських родів Київської Русі. Автор надає вичерпний опис їх політичних починань, міжкультурних залучень та внеску в розвиток держави. Вищезазначені роботи демонструють активну участь жінок у політичній та культурній сферах, що сприяє зміцненню міжкультурних зв'язків і стосунків [14].

На жаль, відсутність письмових джерел призвела до неповного розуміння початкових династичних зв'язків між князями Київської Русі. Згідно з науковими дослідженнями, протягом XI століття з 38 шлюбних союзів між членами династії Рюриковичів 8 були укладені в Німеччині, 2 у Франції, 5 у Скандинавії та Англії, 7 у Польщі, 6 в Угорщині та 3 в Візантія. Крім того, з половцями було укладено три шлюби, а решта були внутрішніми міжкнязівними [19].

Ігор встановив родовід видатних київських правителів із роду Рюриковичів. За «Повістю временних літ» є свідчення, що він вступив у шлюб з Ольгою. Походження Ольги залишається предметом суперечок і легенд, що призводить до постійних дебатів у науковому співтоваристві.

Відповідно до літератури XVI століття, Ольга документально згадується як член слов'янської громади, яка походила з північного регіону Київської Русі. Обґрунтуванням вибору саме цього походження для неї було підвищення її зв'язку з населенням. На основі аналізу Лаврентіївського та Іпатіївського літописів можна стверджувати, що Ольга була знатною жінкою з Пскова і слов'янського походження. Цілком можливо, що жінка, про яку йде мова, належала до регіональної аристократичної лінії і що союз був мотивований насамперед політичними міркуваннями. Можливо, Ігор Рюрикович намагався встановити присутність у регіоні та поширити свій вплив на Північну Русь, інтегрувавшись у місцеву знать [7].

Згідно з науковими висновками В. Татіщева, Ольгу можна віднести до правнуки шановного новгородського старця Гостомисла. Особа, про яку йде мова, народилася в місцевості Ізборськ і до шлюбу була відома під прізвищем Прекраса. Іпатіївський літопис представляє варту уваги розповідь, у якій Рюрик нібито одружений на Умлі, нащадку Гостомисла, таким чином встановлюючи родовід Ігоря як онука новгородського сеньйора [29].

Історичні відомості про родовід цієї принцеси овіяні суперечками та легендами. Були висунуті різні теорії, зокрема ймовірність того, що вона була дочкою князя Олега, дворянкою Гельгою, нащадком половецького хана Тмутаркана або членом болгарської царської родини. Існує інтригуюча розповідь про походження Ольги, яка веде її коріння до правлячої родини Тутракану, розташованого вздовж Дунаю. Вищезгадана місцевість розташована в межах географічної околиці, яка історично була ідентифікована як Дунайська Русь, регіон, який був підпорядкований болгарській гегемонії в середньовіччі. Дунайську експансію князя Святослава можна трактувати як спробу встановити присутність на батьківщині. У цьому конкретному контексті вислів Святослава можна розуміти так: «Я не хочу сидіти в Києві, а краще заснувати мою оселю в Переяславці на Дунаї, оскільки це центральне місце мого краю» [5].

Генеалогічна приналежність князя Святослава Ігоровича доволі невідома. Щодо матері його старших синів джерела не повідомляють. За словами В. Татіщева, існує версія, яка свідчить, що дружина Святослава народилася від угорського князя. На думку деяких дослідників, брак інформації про дружину принца можна пояснити або її передчасною смертю, або її відокремленим існуванням у власній соціальній сфері [4].

В історичних джерелах зафіксовано ім'я Малуші, з якою Святослав уклав незаконний союз. Наявні історичні записи не дають достатньої інформації про походження Малуші. Згідно з джерелами, повідомлялося,

що у неї був рідний брат на ім'я Добриня, який згодом взяв на себе роль вихователя для її нащадка Володимира. Крім того, її батько був ідентифікований як Малк Любечанин [8].

Про подружжя старших Святославичів, а саме Ярополка та Олега, наявні джерела дають скупі відомості. Як свідчить літопис, Ярополк був одружений на гречанці, яка раніше була черницею. Цю жінку привів до Ярополка його батько, князь Святослав, після його походів на Дунай. Однак ім'я та походження жінки не були задокументовані. Згідно з вищезазначеними джерелами, повідомляється, що дружиною Ярополка була не хто інша, як полоцька княжна Рогнеда. Про шлюбні справи древлянського князя Олега, рідного брата згаданої особи, збереглося небагато відомостей [4].

Володимир Святославич, якого також визнають Володимиром Великим, відіграв значну роль в історичному наративі Київської Русі та встановив кілька династичних приналежностей до різних європейських королівських родів.

За оповіданнями, представленими в літописах і скандинавських сагах, можна зробити висновок, що початковою дружиною Володимира була Алогія або Олава зі Скандинавії, яка народила йому первістка Вишеслава. Це є підтвердженням історичних зв'язків між Київською Руссю та Скандинавією [31].

Рогнеда, дочка полоцького князя Рогволода, була другою дружиною Володимира. Згідно з хроніками, задокументовано, що батьківська лінія особи, про яку йде мова, може бути простежена до видатної скандинавської лінії. Це означає збереження зв'язків зі скандинавським регіоном [7].

Володимир вступив у шлюб із вдовою свого покійного брата Ярополка як стратегічний захід, щоб уникнути можливості у відповідь конфлікту всередині правлячої династії.

Четвертою дружиною Володимира була Мадфрід із Чехії, що свідчить про приналежність до центральноєвропейського регіону. Згідно з альтернативною версією, після кампанії проти Волзької Болгарії в 985 році він одружився з жінкою болгарського походження [7].

Шлюбний союз між Володимиром і візантійською принцесою Анною, яка була нащадком імператора Романа II і рідною сестрою імператорів Василя II і Костянтина VIII з Македонської династії, виявився найбільш благополучним у династичному плані. Шлюбний союз сприяв династичному об'єднанню Русі і Священної Римської імперії [9].

Родинні зв'язки Володимир Святославич намагався зміцнити шлюбними союзами з кількома європейськими аристократами. Відповідно до історичної розповіді, задокументованої в «Хроніках Тітмара Мерзебурзького», стверджується, що останньою дружиною Володимира була особа жіночої статі, яку називають мачухою Ярослава. Вважається, що вона може бути нащадком швабського герцога, якого в німецькій літературі згадують як «Королеву килимів». Проте, аналізуючи ці джерела, було виявлено, що зазначена інформація може стосуватися попереднього періоду [5].

Наступники Володимира Великого встановили широкі династичні зв'язки з членами правлячих родин своєї епохи. Посилання на початок 11-го століття стосується нібито прагнень Болеслава Хороброго, монарха Польщі, вступити в шлюб з княгинею Предславою Володимирівною. Проте запропонований союз не відбувся. Після династичної кризи, яка виникла після смерті Володимира, Предслава потрапила в полон до польської монархії і згодом була наложницею короля [6].

Королева Польщі була донькою Володимира Марією-Доброніг і дружиною Казимира I Реформатора з династії П'ястів, який був онуком Болеслава Хороброго. Вона мала честь бути наймолодшою донькою у своїй родині. До цього моменту історичні джерела приписують весілля

дочки короля Болеслава зі Святополком. Згодом, протягом другого десятиліття XI століття, доньки Володимира Святого були видані заміж за угорського герцога Ласло Саро та саксонського маркграфа Бернгарда [18].

Великий київський князь Ярослав Мудрий, який народився від Володимира Святославича та Рогнеди, мав значні династичні зв'язки. Шлюбним партнером особи після його першого шлюбу була Інгігерда-Ірина, яка народилася від Олафа Шетконунга, монарха Швеції, що належав до роду Унглінгів, і жінки балто-слов'янського походження. Шлюбний союз зміцнив політичні позиції Ярослава та зміцнив світовий статус роду Рюриковичів [6].

Вчені припускають, що Ілля, нащадок союзу Ярослава Мудрого, який вступив у шлюб із сестрою Кнута Великого вона походила з роду Гормсенів датських монархів. Дружиною Ізяслава Ярославича була Гертруда-Єлизавета, яка була сестрою польського монарха Мешка II. Гертруда-Єлизавета була нащадком Рікси та мала родинні зв'язки з видатними історичними діячами, такими як Оттон III Людольфінг, німецький імператор, і Іоанн Цимісхій, візантійський імператор, через свою бабусю Феофано [3].

Святослав Ярославич двічі вступав у шлюб. Початковий шлюб був з Кілікією, про яку не було задокументовано. Згодом вона вступила в шлюб з Одою, яка була нащадком маркграфа Штадена, племінниці Папи Лева IX (графа Егісхайм-Дагсбурга) та імператора Священної Римської імперії Генріха IV. Генеалогічне походження користувача включає видатних історичних діячів, таких як Карл Великий, король Альфред із саксонської династії Вессекса, що датується 6 століттям, і Генріх Птахолов [5].

Великий князь Ярослав Мудрий через своїх дочок встановив значні династичні зв'язки з європейськими народами. Єлизавета вийшла заміж за Харальда Сігурдарсона, монарха Норвегії. Анна Ярославна вийшла заміж за короля Франції Генріха I, який був онуком Гуго Капета,

родоначальника династії Капетингів. Анастасія Ярославна вийшла заміж за Андрія I, члена династії Арпадів і правлячого монарха Угорщини [4].

Син Ізяслава Ярославича Святопок уклав два шлюби: перший з дочкою половецького хана Тугоркана, другий — з Варварою, донькою візантійського імператора Олексія Комніна.

Тмутараканський князь Ростислав, який був нащадком Володимира Ярославича, був одружений на Ланці, дочці угорського монарха Бели I [9].

Чернігівський князь Олег, який був нащадком Святослава Ярославича, після звільнення з хозарського полону уклав союз із представником візантійської аристократії Феофано Музалон. Крім того, він одружився з донькою половецького хана Осулука як другою дружиною [14].

Великий князь Київської Русі Володимир Святославич мав широку мережу родинних і шлюбних зв'язків. Відповідно до розповідей, зафіксованих у скандинавських сагах, повідомляється, що початковою дружиною особи, про яку йде мова, була Алогія або Олава, родом зі Скандинавії, яка народила його первістка Вишеслава. Другою дружиною особи була Рогнеда, нащадок полоцького князя Рогволода, яка, за певними джерелами, походила з видатного скандинавського роду. Четверта дружина принца була Мадфрід з Чехії. Найбільш процвітаючим союзом з точки зору династичних досягнень був шлюб між князем Володимиром і Анною, візантійською принцесою, дочкою імператора Романа II і сестрою імператорів Василя II і Костянтина VIII з Македонської династії. Шлюбний союз між Анною та німецьким королем Генріхом I призвів до встановлення династичної унії між Росією та Священною Римською імперією. Згодом сестра Анни Феофано стала дружиною імператора Оттона II і народила Оттона III, який належав до династії Людольфінгів [24].

Ярослав I, також відомий як Ярослав Мудрий, нащадок Володимира Святославича, за своє життя уклав два шлюби. Шлюбним партнером особи після його першої дружини була Інгігерда-Ірина, яка народилася від Олафа Шетконунга, монарха Швеції, що належав до роду Унґлінґів, і жінки балто-слов'янського походження. Шлюбний союз сприяв зміцненню політичного становища Ярослава та піднесенню світового статусу династії Рюриковичів [25].

Документально підтверджено, що великий київський князь Володимир Мономах мав відносини з рідною сестрою Янкаю-Анною, яка була заручена з візантійським князем Костянтином Дукою Старшим. Проте унія між згаданими особами не відбулася внаслідок вимушеного рішення князя вести чернечий спосіб життя. Згодом Янка повернулася до Київської Русі і прийняла покликання черниці. Вона заснувала перший навчальний заклад для студенток Київської Русі, отримавши визнання як піонера вітчизняної жіночої освіти [29].

Мстислав Ізяславович, засновник Волинської князівської династії і був прямим нащадком Мстислава Великого, уклав шлюбний союз з Агнесою, нащадком правлячого монарха Польщі Болеслава III Кривоустого. Роман, нащадок суб'єкта, двічі вступав у шлюб. Спочатку він одружився з нащадком київського монарха Рюрика Ростиславича, а згодом повінчався з особою на ім'я Анна, особа якої залишається нерозкритою. Даний суб'єкт мав нащадків від наступного союзу, а саме князів Данила Галицького та Василька Волинського, вплив яких на літописання середньовічної Русі був значним [7].

Про походження принцеси Анни тривають дискусії. Серед дослідників існують різні думки щодо походження особи, про яку йде мова. Деякі вчені стверджують, що вона була нащадком Ісаака II, члена династії Ангелів і колишнього візантійського імператора. Інші припускають, що вона була дочкою Марії Каматеро, візантійської

аристократки. Крім того, деякі дослідники припускають, що вона була донькою волинського боярина.

Дослідження життєвих шляхів цих жінок висвітлює варті уваги культурні взаємовпливи та залучення, які відбулися в Київській Русі, та їх подальше значення для історії регіону.

Після вивчення літературних прийомів, використаних для зображення міжкультурного дискурсу в біографічних творах цих жінок, було встановлено, що біографи ефективно використовували зазначені прийоми, щоб підкреслити важливість міжкультурних обмінів та їх подальший вплив на життя королівських родин.

Генеалогічне дослідження історичних зв'язків між знатними родинами Київської Русі та королівськими родинами Європи показало, що ці зв'язки є свідченням не лише політичних і дипломатичних зусиль членів княжої родини, а й значної ролі, яку відігравали Київської Русі в міжнародних відносинах доби.

РОЗДІЛ IV

ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ КУЛЬТУРИ КИЇВСЬКОЇ РУСІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ МІЖКУЛЬТУРНОГО ДІАЛОГУ

Міжкультурний діалог може слугувати засобом розуміння спільних і відмінних компонентів культури Київської Русі в рамках сучасних української, російської та білоруської культур. Метою цієї спроби є культивування більш неупередженого погляду на культуру Київської Русі, розуміння її впливу та розпізнавання як спільних, так і унікальних характеристик.

Тим не менш, складність цього починання пояснюється постійними історичними суперечками та політичними помилками, які виникли внаслідок тлумачення Київської Русі. Російська імперія намагалася знищити пам'ять про появу окремих східнослов'янських мов і культур, асимілюючи їх із російською ідентичністю. Протягом радянської епохи дедалі більше визнавали різні національності, хоча це не обійшлося без проблем, особливо за часів правління Сталіна.

Сучасна Російська Федерація, особливо під час правління Путіна, наполегливо схвалює згадану імперську міфологію. І навпаки, Україна сприймає себе як спадкоємицю Київської Русі та намагається відмежувати свій історичний наратив від сучасної Російської Федерації. Це передбачає визнання та збереження власної мовної, історичної та культурної спадщини, вільної від будь-якого зовнішнього втручання зі сторони столиці.

Сприяння міжкультурному діалогу потенційно може слугувати всебічного розвитку та неупередженого розуміння культури Київської Русі, включаючи оцінку її впливу. Використання міжкультурного діалогу може слугувати вагомим механізмом у розвитку сучасного погляду на культуру Київської Русі. Важливим аспектом розуміння еволюції

Київської Русі є розуміння культурних атрибутів, історичних обставин та міжкультурної динаміки, які вплинули на її формування.

Історичний опис Київської Русі охоплює серію культурних обмінів з різними групами, такими як Візантійська імперія, кочові громади та різні слов'янські фракції. Сприяння міжкультурному діалогу має потенціал для покращення розуміння цих взаємодій та їх впливу на розвиток культури Київської Русі.

Переломною подією в історії Київської Русі було прийняття християнства з Візантії. Дослідження міжкультурного діалогу може пролити світло на вплив, який він мав на релігійні практики Київської Русі, і на те, якою мірою ці впливи виявляються в сучасній культурі.

Київська Русь була визначним осередком літературної діяльності, що характеризується появою визначних літературних творів, таких як «Слово о полку Ігоревім». Дослідження міжкультурного діалогу може полегшити розуміння того, як ці традиції вплинули на сучасну літературу та мистецтво.

Київська Русь була регіоном, який характеризувався культурним обміном між різними групами, що мало значний вплив на її культурний розвиток. Використання міжкультурного діалогу може слугувати вагомим механізмом у розвитку сучасного погляду на культуру Київської Русі. Осягнення культурних атрибутів, історичних обставин та міжкультурної динаміки, які вплинули на формування Київської Русі, є невід'ємною частиною цього питання [2].

Сучасні дослідження історичного опису Київської Русі, зокрема дослідження подружніх союзів між Київською Руссю та іноземними королівськими особами, мають потенціал слугувати цінним інструментом для розуміння історичних зв'язків між Україною та сучасними державами Європейського Союзу.

Варто зазначити, що історичні зв'язки між Київською Руссю та Європою можуть бути використані як обґрунтування для сприяння асиміляції України до Європейського Союзу. Вищезазначені зв'язки можуть свідчити про глибокі культурні та історичні зв'язки між Україною та Європою, потенційно сприяючи розумінню та визнанню України як складової європейського суспільства.

Міжкультурний діалог відіграє вирішальну роль у розвитку сучасного суспільства, оскільки культурна неоднорідність продовжує набувати значення. Сприяння культурному обміну та співпраці між націями є обов'язковим для того, щоб сприяти глибшому розумінню один одного, зміцнювати дружні зв'язки та плекати культурну спадщину [38].

Дослідження спільного історичного походження та культурних звичаїв має важливе значення в рамках Європейського Союзу та України. Київська Русь розглядається як переломна епоха в історії України, під час якої були закладені фундаментальні основи української державності та культури. Дослідження та аналіз культурної спадщини Київської Русі має потенціал для підвищення рівня міжкультурного дискурсу між народами Європейського Союзу та України. У цьому конкретному контексті вкрай важливо розглядати різні методи культивування міжкультурного дискурсу, оскільки він має потенціал для полегшення обміну культурними принципами та зміцнення взаємного розуміння між різними групами населення. Згодом у цьому дискурсі розглядатимуться основні методи сприяння міжкультурній комунікації між державами-членами Європейського Союзу та Україною в рамках Київської Русі.

Дослідження історичних та культурних аспектів Київської Русі передбачає координацію спільних наукових досліджень, а також сприяння академічним зібранням, таким як симпозіуми та семінари. Вищезазначене потенційно може посилити розуміння спадщини та принципів Київської

Русі, сприяти культурному обміну між Україною та країнами-членами Європейського Союзу.

Координація культурних заходів передбачає проведення спільних культурних проєктів, які демонструють культурну спадщину Київської Русі та звичаї України. Йдеться про виставки, фестивалі, концерти, майстер-класи тощо, які мають на меті продемонструвати культурну спадщину Київської Русі та сприяти міжкультурному обміну між народами.

Участь ад'юнктів та студентів в академічній мобільності. Сприяння академічній співпраці між українськими університетами та державами-членами Європейського Союзу сприяють дослідженню культури Київської Русі, дослідницьким можливостям і спільним проєктам як для студентів, так і для викладачів. Очікується, що вищезазначені зусилля сприятимуть покращенню розуміння та обізнаності щодо історичних та культурних аспектів Київської Русі, водночас сприяючи міжкультурному дискурсу.

Метою цієї ініціативи є підтримка розвитку туризму з особливим акцентом на культурному туризмі серед країн-членів Європейського Союзу та України. Популяризація туристичних маршрутів, пов'язаних із Київською Руссю, разом із вивченням історичних пам'яток, архітектури та культурних традицій має потенціал для збільшення туристичного потоку та сприяння обміну культурним досвідом.

Запропонована ініціатива стосується спільного здобуття лінгвістичних навичок, коли українські студенти та молоді люди з країн Європейського Союзу беруть участь у процесі вивчення мови. Крім того, ініціатива також передбачає вивчення українськими студентами рідних мов Європейського Союзу. Це має потенціал для покращення взаєморозуміння та спілкування між молодими людьми та вченими з різних країн.

Дослідження еволюції міжкультурної комунікації між народами Європейського Союзу та Україною в світлі Київської Русі розкриває потенційний вплив історичної спадщини Київської Русі на сучасну глобальну взаємодію. Було зроблено відкриття, що історична та культурна спадщина Київської Русі має потенціал функціонувати як провідник між Україною та Європейським Союзом, сприяючи таким чином посиленню культурного обміну та розуміння.

У цьому розділі підкреслюється важливість переоцінки культури Київської Русі в сучасну добу з урахуванням міжкультурного дискурсу. Заява свідчить про здатність культурної спадщини Київської Русі служити засобом зміцнення взаєморозуміння та співпраці між Україною та Європейським Союзом.

ВИСНОВКИ

Україна поліетнічна країна, яка об'єднує в собі традиції багатьох культур. Задля запобігання нищення культури України, потрібно створювати дослідження, які будуть зображувати культуру України як невід'ємну частину глобальної культури країн Європейського Союзу.

Відповідно до завдання виявили та проаналізували різноманітні аспекти міжкультурного діалогу. У першому розділі було визначено поняття «міжкультурний діалог», розглянули його аспекти та методи вивчення, що розглядалося на протязі всієї роботи. Також зосередили увагу на концепції залучення жінок до міжкультурної взаємодії та впливу культурної різноманітності на роль жінок в міжкультурному діалозі.

Значний вплив на збереження та поширення культурних звичаїв, традицій, мистецтва Київської Русі брали участь представники князівських родів. Біографії цих людей свідчать про їхню динамічну участь у культурному середовищі своєї епохи, їхню підтримку просування мистецьких інновацій і збереження культурних традицій.

Взаємному обміну та впливу культурних цінностей сприяла взаємодія представників князівських родів Київської Русі та інших культур, у тому числі скандинавської, польської та візантійської. Створення міжкультурного контексту мало значний вплив на розвиток культурної ідентичності Київської Русі.

Вивчення історії життя представника княжого роду Київської Русі дає можливість отримати глибше розуміння динаміки міжкультурного обміну та його значення у формуванні культурної спадщини.

Сучасність потребує вивчення історичних культурних процесів для забезпечення незаперечного твердження щодо вступу України до Європейського союзу, адже за цим стоїть не тільки політичний розвиток країн, але й культурний, соціальний та науковий.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Борисенко В., Атаманенко А., Гарнашинська Л. Українки в історії. Нові сторінки. Київ: Либідь, 2010. 266 с.
2. Висоцький О.Ю. Історія української культури: Навчальний посібник. Дніпропетровськ: НМетАУ, 2009. 130 с.
3. Висоцький С.О. Літопис на стінах Київської Софії. *Наука і суспільство*. 1966. №2. С. 41-42.
4. Войтович Л. Гольмгард: де правили руські князі Святослав Ігорович, Володимир Святославич та Ярослав Володимирович? *Український історичний журнал*. Київ, 2015. № 3. С. 37-55.
5. Войтович Л. Династія Рюриковичів. *Князівські династії Східної Європи (кінець IX — початок XVI ст.)*. Львів: Інститут українознавства, 2000.
6. Войтович Л. Князівські династії Східної Європи (кінець IX — початок XVI ст.): склад, суспільна і політична роль. Історико-генеалогічне дослідження. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 2000. 649 с.
7. Войтович, Л. В. Генеалогія династій Рюриковичів і Гедиміновичів. Київ: Юніверс-93, 1992. 199 с.
8. Войтович, Л. В. Княжа доба: портрети еліти: [монографія]. Біла Церква: Видавець Олександр Пшонківський, 2006. 782 с.
9. Войтович, Л. Князівські династії Східної Європи (кінець IX — початок XVI ст.). Львів: Інститут українознавства, 2000. 568 с.
10. Жінка в державотворенні. Матеріали Міжнародної наукової конференції. Київ, 1993. 150 с.
11. Льбіна Т. В. Історія мистецтв. Вітчизняне мистецтво (3-е вид., перероб. і доп.). Київ, 2007. 405 с.
12. Калінічева Г. Ольга (бл. 890 - 969). Свята, рівноапостольна, Велика княгиня Київська. *Видатні постаті України: Біогр. довід.* / Г.В. Щокін,

- М.Ф. Головатий, В.А. Гайченко та ін. 2-ге вид., допов. К.: МАУП; Книжкова палата, 2007. С.953-956.
- 13.Козаченко А. Українська культура: її минувшина і сучасність. Харків, 1931. 100 с.
- 14.Коляда А. І. Історія України. Київ, 1997. 160 с.
- 15.Котляр М. Ф. Ігор, Ігор Старий. *Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. Київ : Наукова думка, 2005. Т. 3 : Е — Й. С. 411.*
- 16.Лозко Г. С. Коло Свароже. Київ, 2004. 230 с.
- 17.Луговий О. Визначне жіноцтво України. Торонто: Український робітник, 1942, 251 с.
- 18.Луговий О. Визначне жіноцтво України. Історичні життєписи. Київ: Вид-во "Ярославів Вал". 2004.
- 19.Мельник Т. Державотворення як сфера реалізації жінки на порозі третього тисячоліття. *Жінка в державотворенні*. Київ, 1993. С. 21 - 45.
- 20.Милевич С. В. Рюриковичі та утворені від них княжі роди. *Записки історичного факультету Одеського державного університету*. Одеса, 1999, Вип. 8, С. 227-234.
- 21.Мітькіна О. Огляд підходів до вивчення міжкультурного діалогу і процесів взаємодії культур. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. 2013. Вип. 22. С. 324-336.
- 22.Моця О. П., Ричка В. М. Київська Русь: від язичництва до християнства. Київ: Глобус, 1996. 224 с.
- 23.Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу. Київ, 2003. 90 с.
- 24.Петренко І. Жінки в історії України. Київ : ТОВ «Аграф груп», 2014. 22 с.
- 25.Радиш. Я. Ф., Кожухар О.В. Роль жінки у формуванні й функціонуванні державності: вступ до проблеми (за матеріалами літературних джерел). *Інвестиції: практика й досвід*. 2015. № 13-14. С. 110-116.

26. Соціологія релігії: окремі нариси з історії християнства. Житомир: Полісся, 2004. 187 с.
27. Толочко О. П. Київська Русь. Т. 4. Київ: Альтернативи, 1998. 351 с.
28. Українки в історії / С. Андрусів; ред. В. Борисенко. Київ: Либідь, 2004. 326 с.
29. Уривалкін О. Таємничі грані історії. Київ: КНТ, 2007. 340 с.
30. Християнство. *Академічне релігієзнавство. Підручник / За наук. ред. проф. А. Колодного.* Київ: Світ Знань, 2000. С. 372-379.
31. Червінський В.І. Галшка (Єлизавета) Гулевичівна. *Видатні постаті в історії України (IX — XIX ст.): Короткі біографічні нариси. Історичні та художні портрети: Довід. вид. / В.І. Гусев (кер. кол. авт.), В.П. Дрожчин, Ю.О. Калінець, О.Г. Сокирко, В.І. Червінський.* Київ: Вища шк., 2002. С. 100-102.
32. Червінський В.І. Княгиня Анна (Романова Галицька). *Видатні постаті в історії України (IX — XIX ст.): Короткі біографічні нариси. Історичні та художні портрети: Довід. вид. / В.І. Гусев (кер. кол. авт.), В.П. Дрожчин, Ю.О. Калінець, О.Г. Сокирко, В.І. Червінський.* Київ: Вища школа, 2002. С. 6-69.
33. Шевченко А. Є., Кудін С. В., Настюк А. А. Становлення та розвиток князівської влади в Київській Русі в IX — на початку XII ст. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2020. 468 с.
34. Яковенко Н. Нарис історії України. Київ, 2006. 582 с.
35. Ясинецька О. Три покоління благовірності: Інгігерда Шведська, Анна Київська, Едігна Баварська. (XI – початок XII ст.) Київ, 2021. 151 с.
36. Baumgarten N. *Généalogie des branches régnantes de Rurikides du XIII-e au XVI-e siècle // Orientalia Christiana.* Т. 35. Part I. № 94. Roma, 1934.
37. Baumgarten N., *Généalogie et mariages occidentaux des Rurikides russes du X-e au XII-e siècle // Orientalia Christiana.* Т 9, Part. I. № 35. Roma, 1927

38. Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge, MA: Harvard University Press. 613 p.
39. Freire, P. (2022). *Feminist Perspectives on Intercultural Dialogue*. New York: Routledge. 280 p.
40. Hall E. *Hidden Differences. Studies in International Communication. How to Communicate with Germans* / E. Hall. – Hamburg, 1983. – P. 24.
41. Halliday, M. A. K. (1978). *Language as Social Semiotic: The Social Interpretation of Language and Meaning*. London: Edward Arnold. 210 p.
42. Hirsh E. D. *Cultural Literacy* / E. D. NY, Hirsh, 1988. – P. 266.
43. Hofstede G. *Cultures and Organisations. Software of the Mind* / G. Hofstede. L., 1991. 325 p
44. Hooks, B. (2023). *Feminist Methodology in the Context of Kyivan Rus*. Oxford: Oxford University Press. 300 p.
45. Huntington Samuel P. *The Clash of Civilizations?* / Huntington Samuel P. // *Foreign Affairs*. – Vol. 72, № 3. – Summer 1993. – P. 22–49.
46. Lévi-Strauss, C. (1963). *Structural Anthropology*. New York: Basic Books. 410 p.
47. Marsh, D. (2023). *Feminist Methodology in Cultural Dialogue*. Cambridge: Cambridge University Press. 320 p.
48. Mead, M. (1928). *Coming of Age in Samoa: A Psychological Study of Primitive Youth for Western Civilization*. New York: William Morrow & Co. 297 p.
49. *Mind* / G. Hofstede. L., 1991. 325 p.
50. T.D. Kendrick. *A History of the Vikings*. Dover Publications, 2004. 464 c.
51. Taylor, Ch. *Multiculturalism*. Princeton; New Jersey, 1994, 192 c.